

XX ғасырдың 20-40 жылдары Кеңестер одағының саяси-экономикалық және мәдени дамуындағы шешуші кезең болды. Коммунистік партияның жетекшілігімен аз ғана тарихи уақыттың ішінде іске асырылған индустрияландыру саясатының нәтижесінде, патшалық Ресейдің кезіндегі аграрлық елден, өндіріс өнімдерімен өзін-өзі толық қамтитын өндірісті, дамыған державаға айналды. Қойнауы қазыналы кенге бай Қазақстанға осы индустрияландыру саясатында ерекше орын берілді. Кеңес билігінің алдында қазақ даласының сансыз байлығын ел игілігіне айналдыру мәселесі тұрды да ол Қазақстанды геологиялық зерттеу жұмыстарынан басталып, көптеген геологиялық ізденіс экспедициялары жұмыстарын бастап кетті. Осындай мақсатпен Солтүстің Балқаш өңіріне табан тіреген геологиялық экспедицияның жетекшісі, Теріскей Балқаштың республикамыздағы ғана емес, одақтық деңгейдегі маңызы бар өндірісті аймаққа айналуының басында тұрған тамаша ғалым-геолог М.П. Русаков еді. Барлық болмысы өзінің сүйікті ісіне берілгендіктен тұратын, ой-өрісі өмірінің мәні мамандығының аясынан тым кеңде жатқан азаматтық тұлғасы биік, қасиетті Бетпақдаланың төрін жаңа өмірдің дүбіріне толтырған ұлы өзгерістердің басы – Қоңырат мыс кен орнының ашушысы ғана емес, қазақ халқының ғасырда біртуар ұлы тұлғасы - Қ.И. Сәтпаевпен бірге Қазақстан ғылымының Алтын Ордасы – Қазақстан Ғылым академиясының іргетасын қалаушылардың бірі болған М.П.Русаковтың есімін қазақстандықтар үлкен ілтипатпен естерінде ұстайды. Тұлғасы зор ғалымның, адамгершілігі мол азаматтың биылғы 125 жылдық мерейтойына арнап, оның есіміне ие болып отырған №2 Русаков атындағы санаторлық мектеп-интернатының ұстаздар мен оқушыларының үзбей ізденіс жұмыстарының бір кезеңін қорытындылап, ғалым өмірінің қызықты мезеттерін қамтып, көпшілікке ұсынылып отырған шағын өмірбаяндық жинақ ақпараттық толықтылығымен, мазмұнға сай көркем безендірілуімен танымдылық тұрғысынан терең әрі өте тартымды шыққан. Бұл ұлы ғалымның еңбегіне риза ұрпақтардың берген жоғары баға, мерекелік тарту деп қабылдауымыз керек.

Балқаш қалалық музейінің ғылыми қызметкері: **Қожақов Дәулет Асанханұлы**

*«Бүгінгі күнді түсініп-түйсіну үшін де,
болашақтың дидарын көзге елестету
үшін де кешегі кезеңге көз жіберуіміз керек»
Н. Ә. Назарбаев*

«Тарих – бұл табиғи тарихи процесс», - деп тұжырымдайды біреулер. «Тарих – саясатшылар әрекетінің нәтижесі», - деп санайды басқалары.

«Тарих – кездейсоқ оқиғалар ісі», - деп үшіншілері олармен келіспей жатады. Дегенмен, әдетте, бәрінің бір мәселеге көзқарасы ортақ – тұтас адамзат қоғамының тарихында да, жеке алғанда ұлттар қоғамының тарихында да басты рөлді ұлы тұлғалар атқарады.

«Туған жердің әрбір сайы мен қыркасы, тауы мен өзені тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер атауының төркіні туралы талай-талай аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің халқына суықта пана, ыстықта сая болған, есімдері ел есінде сақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас ұрпақ біліп өсуге тиіс»- деген Елбасы Н.Назарбаев.

Ұлы тұлғалар – өздерінің саяси немесе рухани еңбегі арқылы қоғам қажеттіліктерін анағұрлым толық қанағаттандыра алып, оның дамуына айтарлықтай әсер еткен, атқарған қызметі өз мемлекетінің аясынан шығып, бүкіл әлемге пайдасын тигізіп, баршаға әйгілі болған адамдар. Сондықтан кез келген мемлекет тарихы ұлы тұлғалар ісінің призмасы арқылы анағұрлым айқын, әрі әсерлі көрінетіні тегін емес. Оның үстіне, тарихтың өзі де кейде осы тұлғалармен сәйкестендіріледі. Биылғы жылы қаламыздың 80 жылдық мерейтойымен тұспа-тұс келіп отырған геолог есімі Балқаш өңірінде құрметпен аталатын, көрнекті ғалым, Қоңырат кен орынын ашушы Михаил Петрович Русаковтың туғанына да 125 жыл толып отыр.

Қаламыздың тарихи-өлкетану мұражайында Русаковтың Қоңырат кен орнының ашылуы туралы көптеген экспонаттар бар. Русаковтың жанұясы осы мұражайға Михаил Петровичтің жұмыс кабинетіндегі заттарын, оның ішінде жеке кітапханасын, құралдарын, альбомдары мен күнделіктерін сыйға тартты.

1964 жылы №2 мектеп-интернатына М.П.Русаков аты берілді.

Ал 1966 жылдан бастап мектеп-интернатында геолог-барлаушы, геология-минералогия ғылымының докторы (1935), профессор (1936). Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген ғылым қайраткері (1945), Қазақстан Ғылым Академиясының академигі (1946). Михаил Петрович Русаковқа арналған мұражай ашылды. Мектеп мұражайының ашылуына 40 жыл толып отыр.

Мектеп-интернат директоры **Замзагүл Нарымбекқызы Рахимберлина**

Михаил Петрович Русаковтың 125 жылдығына арнау

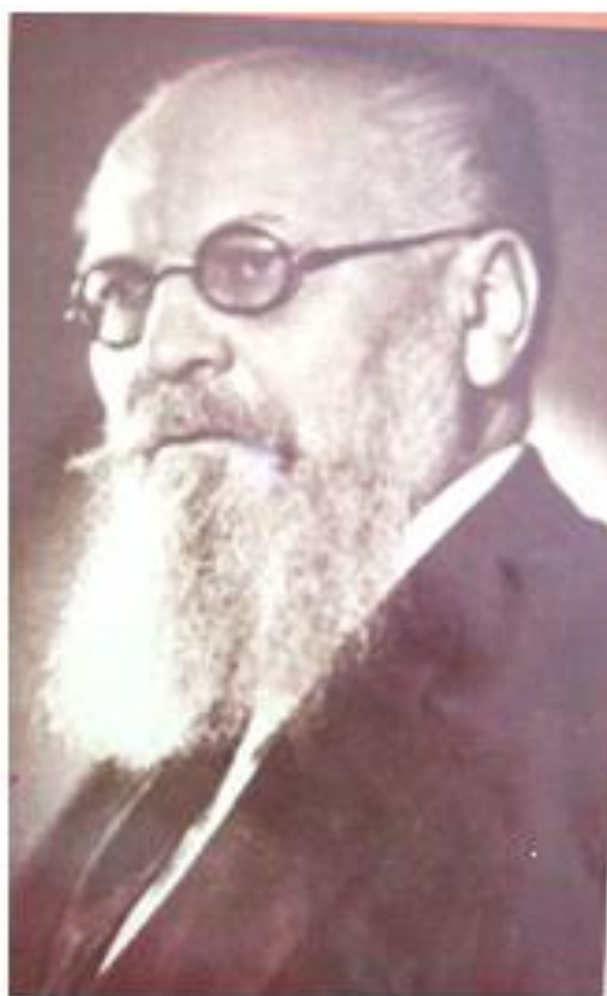
М.П.Русаков атындағы №2
мектеп-интернат түлегі,
Сериков Абай

Әр ұлттың өзіне тән бар алыбы,
Жарқын іске жол ашқан әр адымы.
Қоңыраттай кең жерде кен қопарған,
Русаков еліміздің мақтанышы.

Атамызға 125 жыл толды бүгін,
Балқаш үшін бұл мереке айтулы күн.
Атамыздың еңбегінің арқасында,
Осындай сұлу күйде Балқаш бүгін.

Алғысымыз көп біздің атамызға,
Ол кісі естен кетпес дара тұлға.
Игі істерін жалғастырар болашақта,
Жас Русаковшылар қатары молаюда.

МИХАИЛ ПЕТРОВИЧ РУСАКОВ

**Геолог-барлаушы, геология – минералогия
ғылымының докторы, профессор, Қазақ КСР-інің
еңбек сіңірген ғылым қайраткері,
Қазақстан Ғылым Академиясының академигі**

Михаил Петрович Русаков

(1892 – 1963)

Михаил Петрович Русаков – геолог-барлаушы, геология – минералогия ғылымының докторы (1935), профессор (1936). Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген ғылым қайраткері (1945). Қазақстан Ғылым Академиясының академигі (1946).

1892 жылы, қарашаның 21 жұлдызында Ресей елі, Калуга облысының Юхнов қаласында дүниеге келген. Гимназияны алтын белгімен бітірген, ол 1911 жылы Петербордағы тау-кен институтына түседі, оны 1921 жылы бітірді.

Миша Русаков (второй справа) гимназист 1-го класса.

Орал - Сібір геология комитетінде (1922–42), 1942 жылдан КСРО ҒА-ның Қазақ бөлімшесінің Геологиялық ғылымдар институтында бөлім меңгерушісі қызметтерін атқарды. Негізгі ғылыми еңбектері Қазақстан жерінің кен орындарын, геологиялық құрылысын, қазба байлықтарын зерттеу мәселелеріне арналған. Русаков Қоңырат (мыс.), Қарағайлы (қорғасын-барит), Семізбұғы (корунд, андалузит, Н.И.Наковникпен бірге), Қайрақты (асбест, барит, полиметалл), тағы басқа пайдалы қазба кен орындарын ашты; металлогения ғылымы саласында қайталама кварциттермен байланысты мыс-молибден, алтын-күміс, корунд, андалузит, диаспор, алунит кен тастарын, т.б. зерттеді. Русаков геолог-экономист, эксперт ретінде Қазақстанның бірнеше кен орындарының қорын есептеу мен игерудің мәселелерін іс жүзінде шешуге қатысты. 1930-1931 жылдары АҚШ-қа Кен орындарын зерттеу, оны жүзеге асыру туралы іс-сапармен барды. 1934 ж. іс-сапары туралы толық баяндама берді, әріптестерін американдық тәжірибелерімен таныстырды.

М.П.Русаков 1946 жыл

10

1949 жылдың 30 мамырында "краснояр ісмен" ұсталып 25 жылға сотталды.

1954 жылы 20 наурызда ғана ақталып шықты. Русаков 150-ден аса ғылыми еңбектердің авторы. Екі рет Еңбек Қызыл Ту, 1-дәрежелі Отан соғысы ордендерімен марапатталған. Балқаш қаласында ескерткіш орнатылған. Оның есімімен русаковит су феррованадат $\text{Fe}_5[\text{VO}_4]_2(\text{OH})_9 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$ минералы аталған.

1963 жылыдың 24 қазанында Мәскеу қаласында қайтыс болған.

Первооткрыватель Коунрада

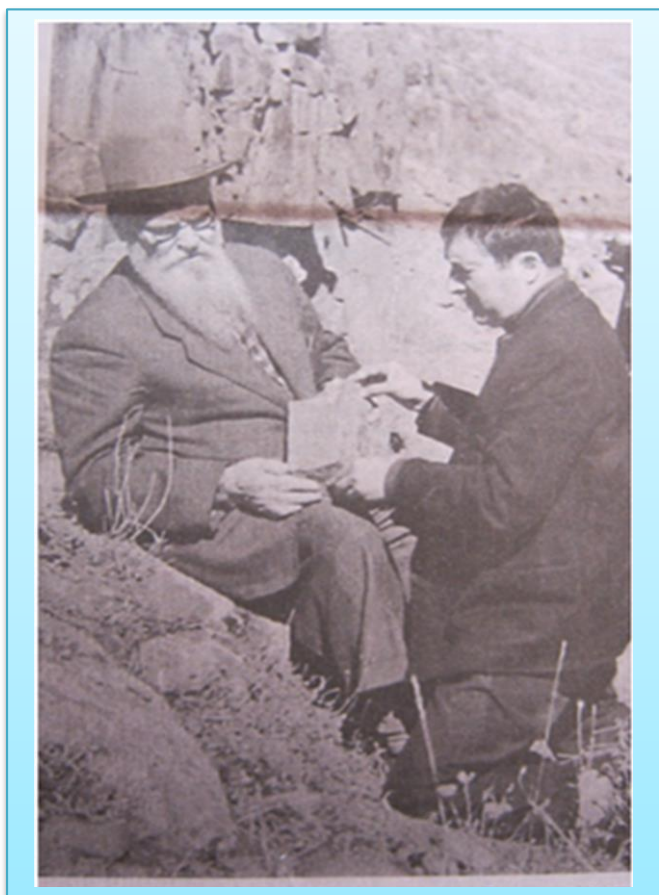
М.П.Русаков шөбересі
Игорь

Михаил Петрович Русаков

1892 - 1963

«Я старый казахстанец не только по работе, но и по всесторонним симпатиям к природным красотам Казахстана и богатству его недр.»

М.П.Русаков

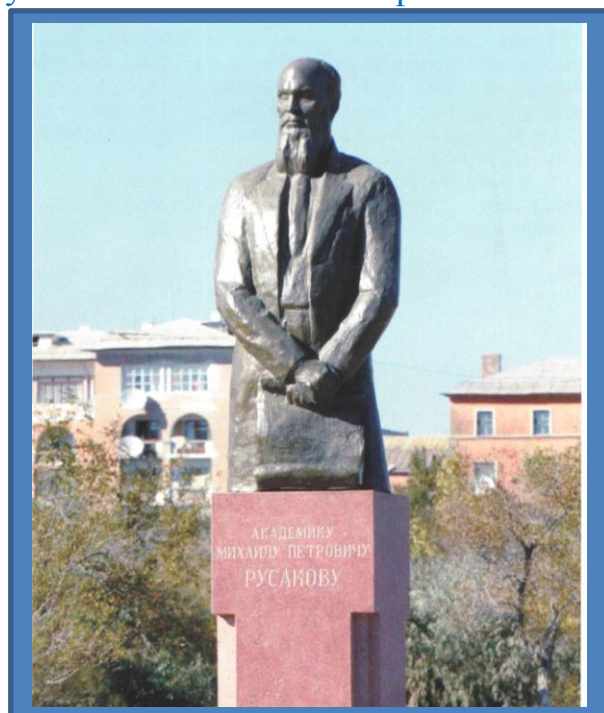

Геолог с мировым именем, Михаил Петрович Русаков посвятил много лет Казахстану. Им разгаданы и открыты богатейшие недра нашей земли, как Коунрадское медное месторождение, Семизбургские корунд и андалузит, Карагайлинское месторождение свинца и барита, а также Кайрактинское месторождение полиметаллов. Он не зря называл себя казахстанцем. Доктор геолого-минералогических наук, профессор, академик Академии наук Казахской ССР, Заслуженный деятель науки и техники республики Русаков оставил след в науке.

В честь Русакова был назван открытый его

коллегами, ленинградскими геологами, минерал «русоковит».

Его имя навсегда вписано в историю Балхаша. В нашем городе два памятника ученому-геологу – на берегу любимого им озера и во дворе школы-интерната №2, которому в 1964 году было присвоено имя М.П.Русакова. На карте города есть микрорайон Русакова, а в поселке Коунрад его имя носит одна из главных улиц. В городском

Михаил Петрович Русаков / Алғы сөз

музее уголок Русакова является постоянно-действующей экспозицией, а в школе-

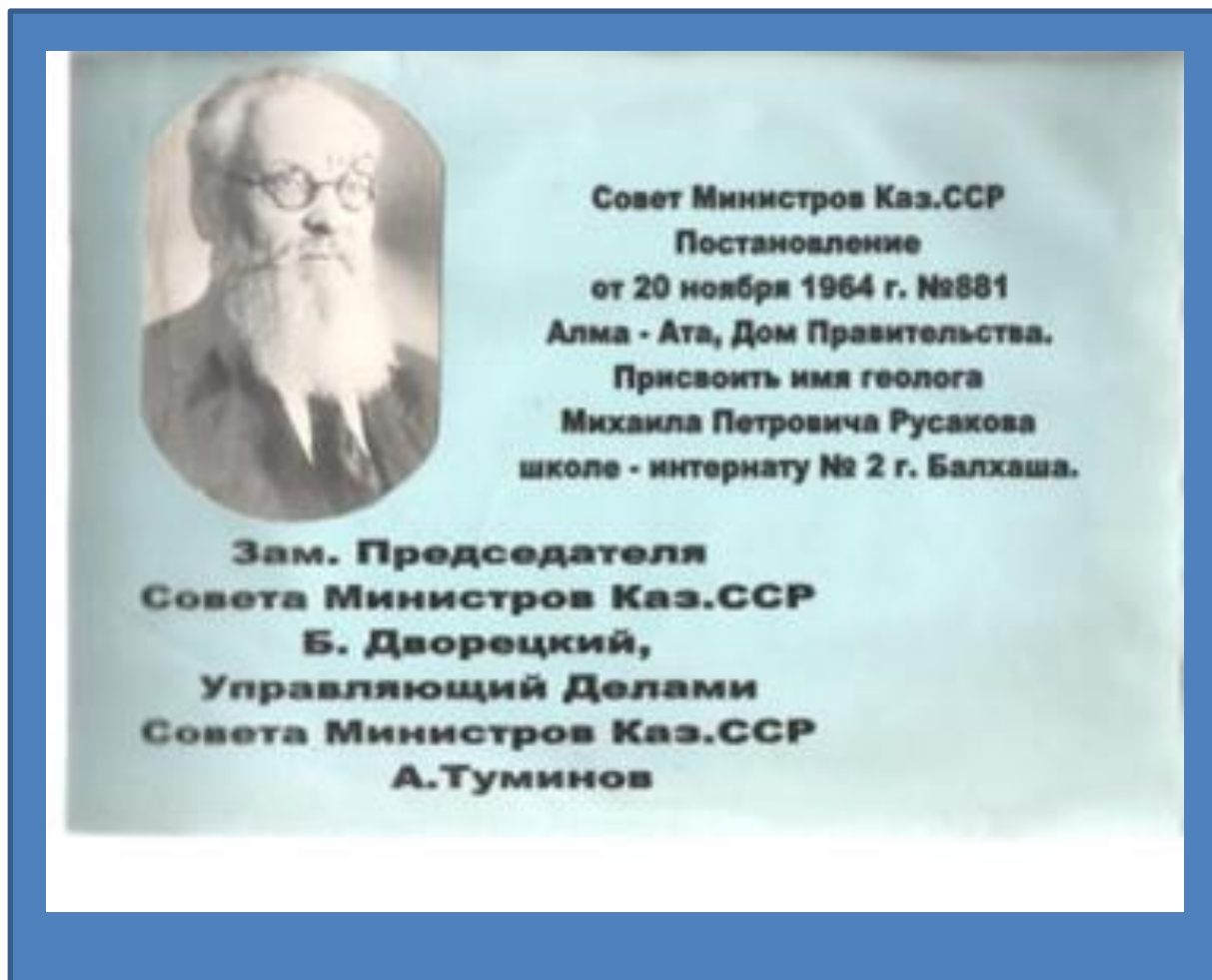

интернате №2 его имя присвоено всему школьному музею. Здесь представлены образцы собранных им пород, личные вещи, переданные его семьей, его научные труды и книги, написанные о нем.

Руководителями школьного музея в разные годы, были: Царско Н.И., Волкова Г.И., Ульянова Т.П., Слямханова Г.,

Нукербекова К.И.

Активистами: Волкова Галина, Шуткин Виктор, Анитовы Мурат и Канат, Сериковы Асыл и Абай, Құрманбекова Маржан, Кәрібай Нұрсұлтан.

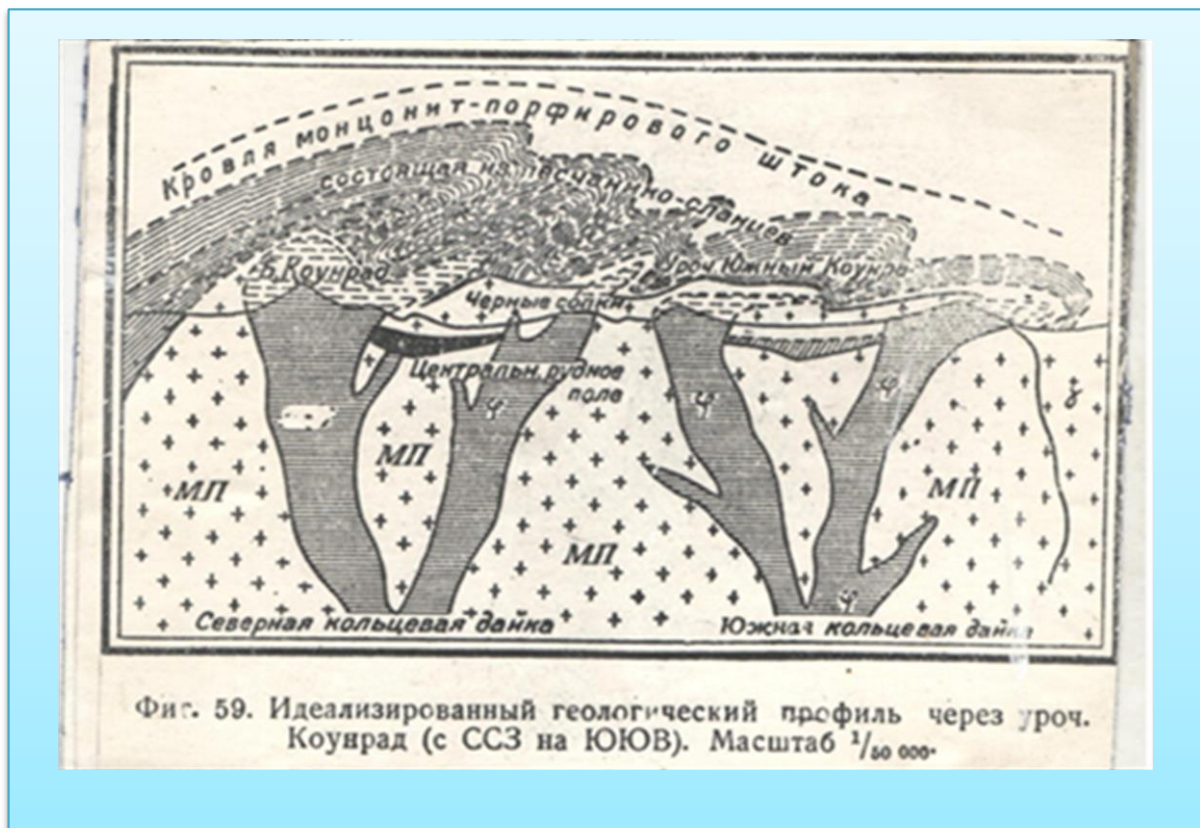

М.П.Русаков және ұлы И.М.Русаков

Имя Михаила Петровича Русакова дорого балхашцам и коунрадцам. Ведь именно геологическая экспедиция под руководством М.П.Русакова в 1927-1928 годах открыла уникальное Коунрадское медное месторождение.

В свое время не были опубликованы многие его статьи, которые могли бы составить настоящую энциклопедию истории геологии Казахстана, и не только геологии. В работах М.П. Русакова даже при беглом просмотре масса интересных сведений о климате, метеорологии, истории, о подземных реках. Россыпью разбросаны на страницах его работ сведения о Прибалхашье в срезе времени, о подземных водах в этом регионе, а также его прогнозы по возможным месторождениям на берегу Балхаша...

16

Фиг. 65. Общий вид Прибалхашстроя на восточном берегу зал. Бертыс осенью 1931 г.

Разведка на Коунраде. 1929 г.

Чонгура

По оценкам современников, М.П.Русаков соединил в себе три важные черты, так необходимых геологу. Это – внимательный поисковик, вдумчивый экономист и прекрасный эксперт по оценке месторождений. Эти качества позволили Русакову выдвинуть Коунрад в одно из крупнейших месторождений страны. Сейчас Коунрадский карьер – один из самых больших в мире. Длина его окружности достигает 4 километров

В
этом
году

исполняется 125 лет со дня рождения неутомимого исследователя недр Казахстана академика Михаила Петровича Русакова. В нашу республику он приехал вполне сформировавшимся опытным специалистом, ибо после окончания горного института в Петербурге Русаков около пяти лет проработал в геологических партиях на Урале. С 1920 года Михаил Петрович трудится в геологических экспедициях Казахстана, проводит точную и достоверную оценку ряда крупных месторождений меди и железа в Кентюбе, Атасу, Успенке и многих других районах. В 1929 году Русаков открывает одно из крупнейших медных месторождений в СССР - Коунрад, уникальное месторождение корунда Семизбугу и другие. Конечно же, самой большой удачей геолога была разведка медной руды на Балхаше. Именно здесь в процессе работы раскрылись лучшие качества Русакова как организатора крупномасштабных дел, умного поисковика, вдумчивого экономиста и отличного эксперта по оценке запасов руд. К. И. Сатпаев по достоинству оценил усилия Русакова по изучению геологии Прибалхашья, всегда с чувством признания благодарил его за открытие коунрадской медной руды, благодаря чему на берегу Балхаша и был построен в короткие сроки гигант индустрии Казахстана по выпуску высококачественной меди, получившей три девятки на лондонской бирже металлов. Но мало кто знает, что на счету Михаила Петровича уже к началу Отечественной войны было свыше

20 открытий разнообразных полезных ископаемых в различных районах Казахстана.

Как-то по заданию редакции газеты «Казахстанская правда» я побывал в Коунраде, на русаковских слоях. Там познакомился с интересным человеком, начальником тепловодоснабжения рудника, геологом Василием Владимировичем Червинским. В геологоразведочной службе Казахстана он проработал более трех десятилетий. Когда был еще студентом горно-геологического техникума, немало поколесил на практике по Красноярскому краю. Всю свою жизнь он поклонялся «богине Геологии», самозабвенно любил избранную им специальность и надо сказать, «богиня Геология» отвечала ему взаимностью (им открыто свыше 50 месторождений. Как мы теперь знаем, все эти месторождения позже подверглись промышленной разработке и дали Казахстану миллионы долларов прибыли. А Дзездинское марганцевое месторождение в годы Отечественной войны спасло СССР от страшного марганцевого голода, ибо Чиатуры и Никополь попали в оккупацию. Заслуги Михаила Петровича в деле геологических открытий в Казахстане бесспорны. Это подтверждается и тем неординарным фактом, что ему, как опытному геологу, в 1935 году без защиты диссертации была присвоена степень кандидата геолого-минералогических наук, а уже в следующем - доктора наук (и тоже без всякой защиты!). В 1944 году правительство СССР наградило Михаила Петровича орденом Трудового Красного Знамени, а в 1945 году - орденом Отечественной войны первой степени, медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне». Казалось, жизнь Михаила Петровича будет и в дальнейшем безоблачна и прекрасна. Творческому человеку многого не надо, только не мешайте работать! Но где там! Мало кто из порядочных людей не испил в то время чаши зла репрессий - надевают кандалы и на Русакова, гонят в глухую Сибирь, в красноярскую тайгу, на нары политзэков... да начались первые детальные разведки сокровищ Сибири. Именно в тот год его определили в партию заключенного - шестидесятилетнего М.П. Русакова.

...Эксплуатационники считали, что рудник Коунрад будет скоро выработан. Геологи же по совету К.И. Сатпаева стремились опровергнуть это мнение. В 1955 году, когда Червинский вел документацию керн на буровых вышках, туда приехал Русаков. - Да никак это мой юный сибирский коллега Васютка! - обнял бывшего студента-практиканта Михаил Петрович. И тут же, смахнув ладонью набежавшую слезу, одобрительно сказал: «Правильно, Василий, сделал, что приехал в Коунрад. Мы непременно докажем эксплуатационникам, что они не правы. Запасы Коунрадского месторождения во много раз больше, чем они предполагают. Всего с неделю пробыл тогда Русаков в Прибалхашье. Он сделал

Михаил Петрович Русаков / Алғы сөз

несколько докладов о будущем Коунрада, доказывая, что отказываться от разработки ценного месторождения было бы нелепо. Ведь его основное рудное тело скрывается в глубинах земли. Это были последние встречи Михаила Петровича с рабочими и специалистами рудника, геологами.

Балхашском краеведческом музее есть уголок М.П. Русакова. Здесь с большой точностью воспроизведен кабинет Михаила Петровича в ленинградской квартире, в которой он жил с 1920 года. Очень много личных вещей Русакова: письменный стол, стул, чернильница, минералы, найденные Михаилом Петровичем в Прибалхашье. Есть личная библиотека ученого-геолога, тут же его книга «Медное месторождение Коунрада», изданная в 1934 году. Все это передали в дар музею сноха видного ученого Нина Павловна Русакова и его сын - геофизик Игорь Михайлович Русаков. Есть в музее несколько фотографий, на которых М.П.Русаков изображен вместе с Канышем Имантаевичем Сатпаевым..

Телеграммы на имя М.П.Русакова (переданные Н.И.Русаковой-женой в школьный музей):

М.П.Русаков атына келген
жеделхаттар

МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ СССР

ТЕЛЕГРАММА

ПРИЕМ: то ч. м. 1952
передача: то ч. м.
№ 3 № связи
АЛМА АТЕ УСК 226 УСТЬ
КАНЕНГОРСНА 18/4/01 62 44 1335

АЛМА АТА ВИНОГРАДОВА 34
ГЕОЛОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ
АКАДЕМИКУ МИХАИЛУ ПЕТРОВИЧУ
РУСАКОВУ

Служебие
отметки:

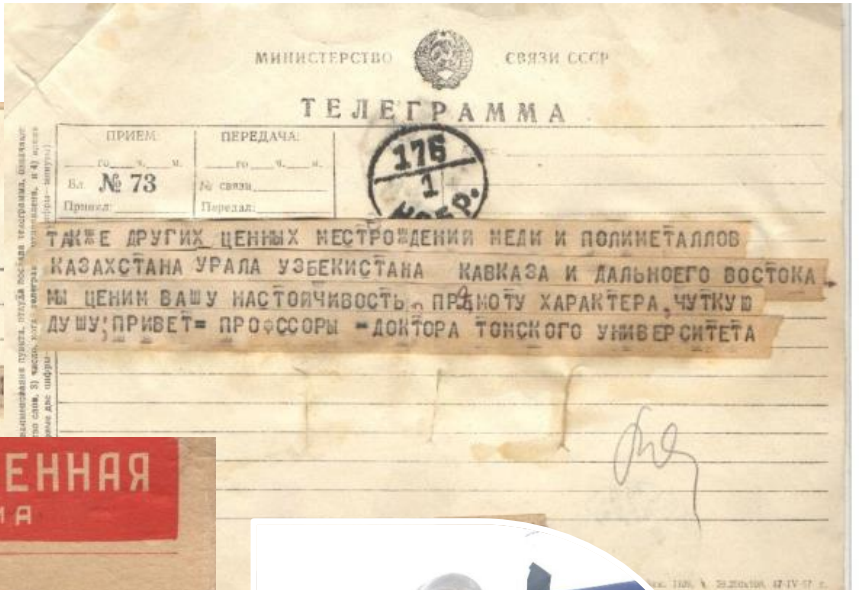
ДОРОГОЙ МИХАИЛ ПЕТРОВИЧ ОТ ИМЕНИ КОЛЛЕКТИВА
ИНСТИТУТА КАЗПРОЦВЕТНЕТА ТАКЖЕ ЛИЧНО НАС СЕРДЕЧНО
ПОЗДРАВЛЯЕМ ВАС СВЯЗИ ШЕСТИДЕСЯТИ ПЯТИЛЕТИЕМ ТЧК
ЖЕЛАЕМ ЗДОРОВЬЯ СИЛ УСПЕХОВ ПРОДОЛЖЕНИИ ТВОРЧЕСКОГО
ТРУДА НА БЛАГО НАШЕЙ РОДИНЫ ТЧК ВСЯ ВАША ЖИЗНЬ
ТРУДИ ПОСВЯЩЕННЫЕ РАСЦВЕТУ МЕТАЛЛУРГИИ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ РАЙОНАХ СТРАНЫ ЯВЛЯЕТСЯ ДОСТОЯНИИ

г. Вост. Телеграфна кн. Воротилкина, Зак. 1100, т. 88,200х100, 174У 57 г.

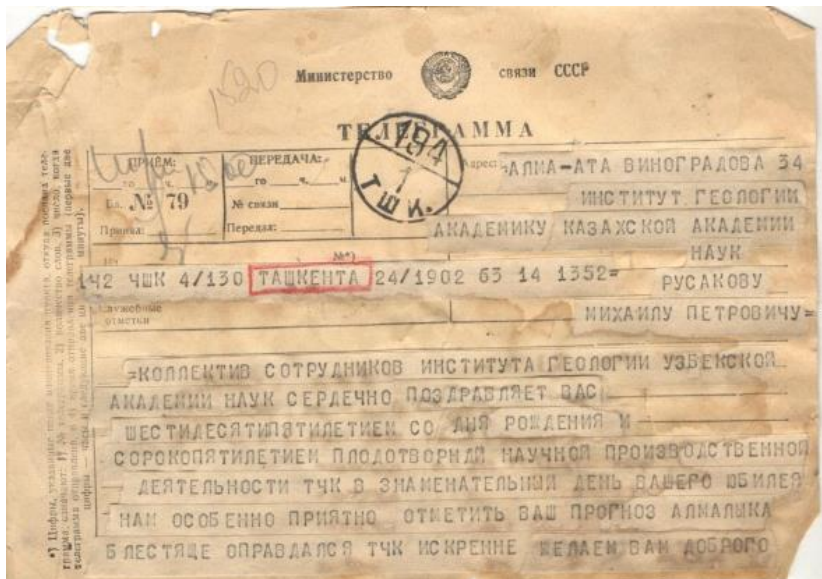
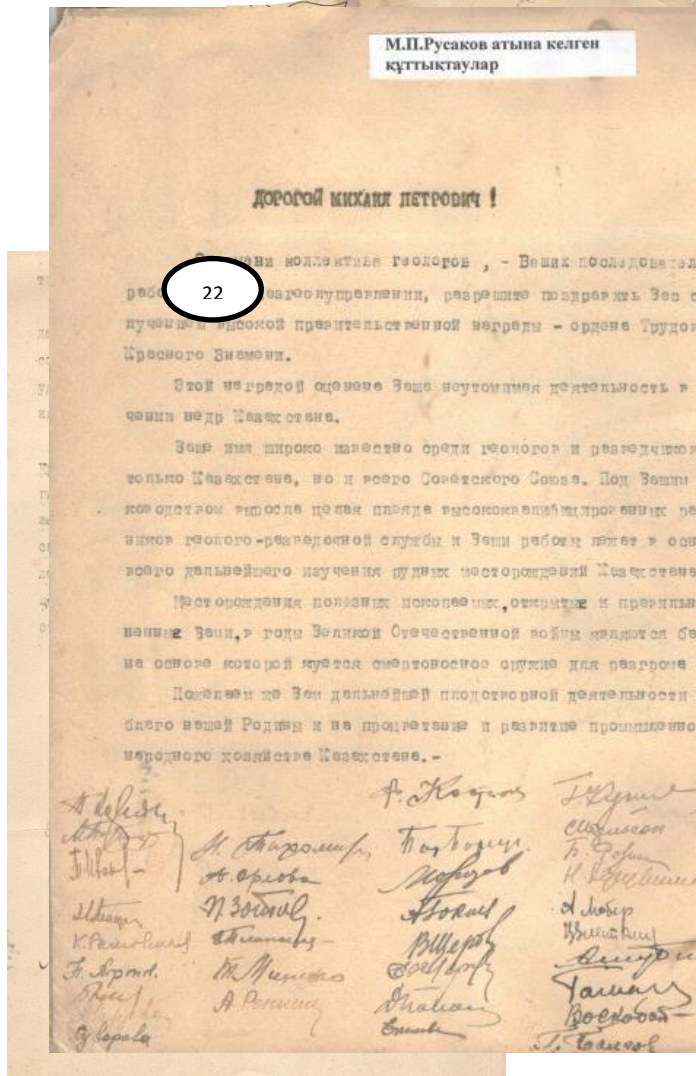

Михаил Петрович Русаков / Алғы сөз

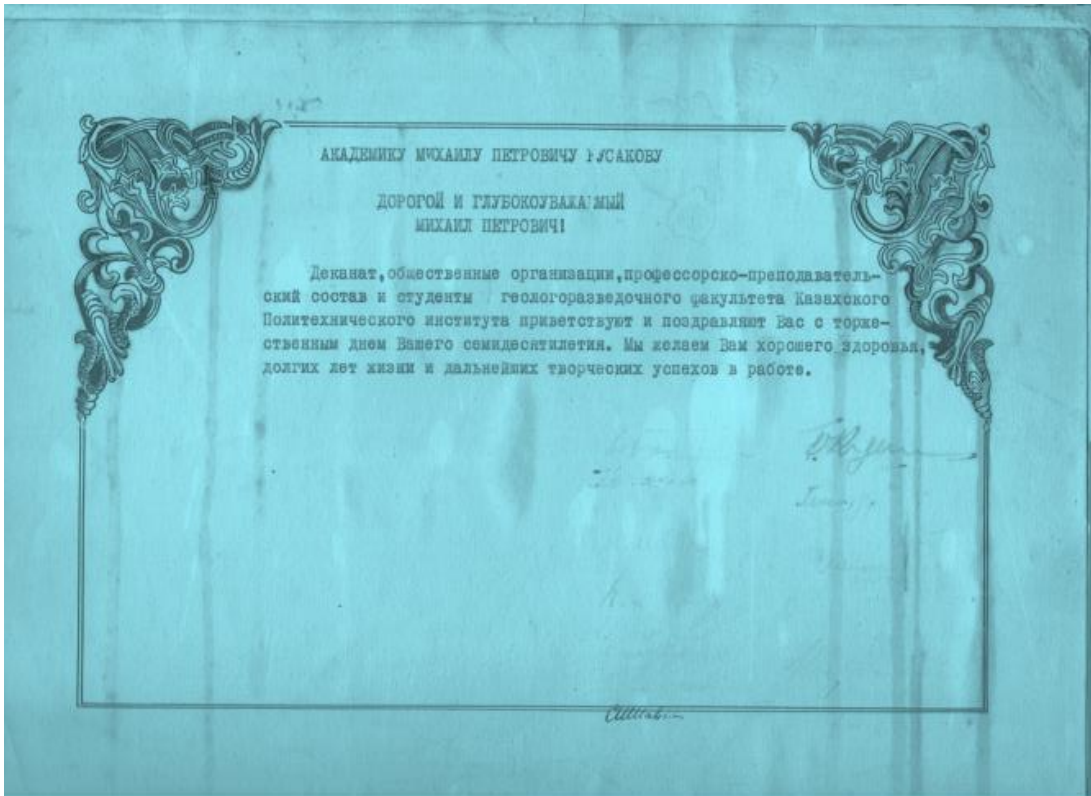
Телеграммы на имя М.П.Русакова (переданные Н.И.Русаковой-женой в школьный музей):

М.П.Русаков атына келген куттыктаулар

1510

МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ СССР

ТЕЛЕГРАММА

196/1

ПРИЕМ: 16/12 1353

ПЕРЕДАЧА: _____

Бл. № 68

№ связи: _____

Принял: _____

Передал: _____

АЛМА АТА ФРЗ 4/33 ФРУНЗЕ ОБЛ

4/29902 119 16 1140

АЛМА АТА ИНСТИТУТ
ГЕОЛОГИИ АКАДЕМИИ НАУК
КАЗАХСКОЙ ССР ЗАСЛУЖЕННОМУ
ДЕЯТЕЛЮ НАУК КАЗАХСКОЙ
ССР ДОКТОРУ
ГЕОЛОГОМИНЕРОЛОГИЧЕСКИХ НАУК
ПРОФФЕССОРУ АКАДЕМИКУ РУСАКОВУ
МИХАИЛУ ПЕТРОВИЧУ =

КОЛЛЕКТИВ УПРАВЛЕНИЯ ГЕОЛОГИИ ОХРАНЫ НЕДР СОВЕТА
МИНИСТРОВ КИРГИЗСКОЙ ССР СЕРДЕЧНО ПРИВЕТСТВУЕТ ВАС
ДОРОГОЙ МИХАИЛ ПЕТРОВИЧ СВЯЗИ 65 ЛЕТИЕМ ДНЯ РОЖДЕНИЯ И
40 ЛЕТИЕМ НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТЧК

*) Цифры, указанные после наименования пункта, откуда послана телеграмма, означают: 1) № телеграммы, 2) количество слов, 3) число, когда телеграмма отправлена, 4) время отправления телеграммы (первые две цифры — часы и следующие две — минуты).

Служебные отметки:

г. Прием. Телеграфия на. Свердловская. Jan. 1960. г. 202204180. 17-14-17

Министерство Связи СССР

ТЕЛЕГРАММА

ПРИЕМ: 1946

ПЕРЕДАЧА: _____

Бл. № 80

№ связи: _____

Принял: _____

Передал: _____

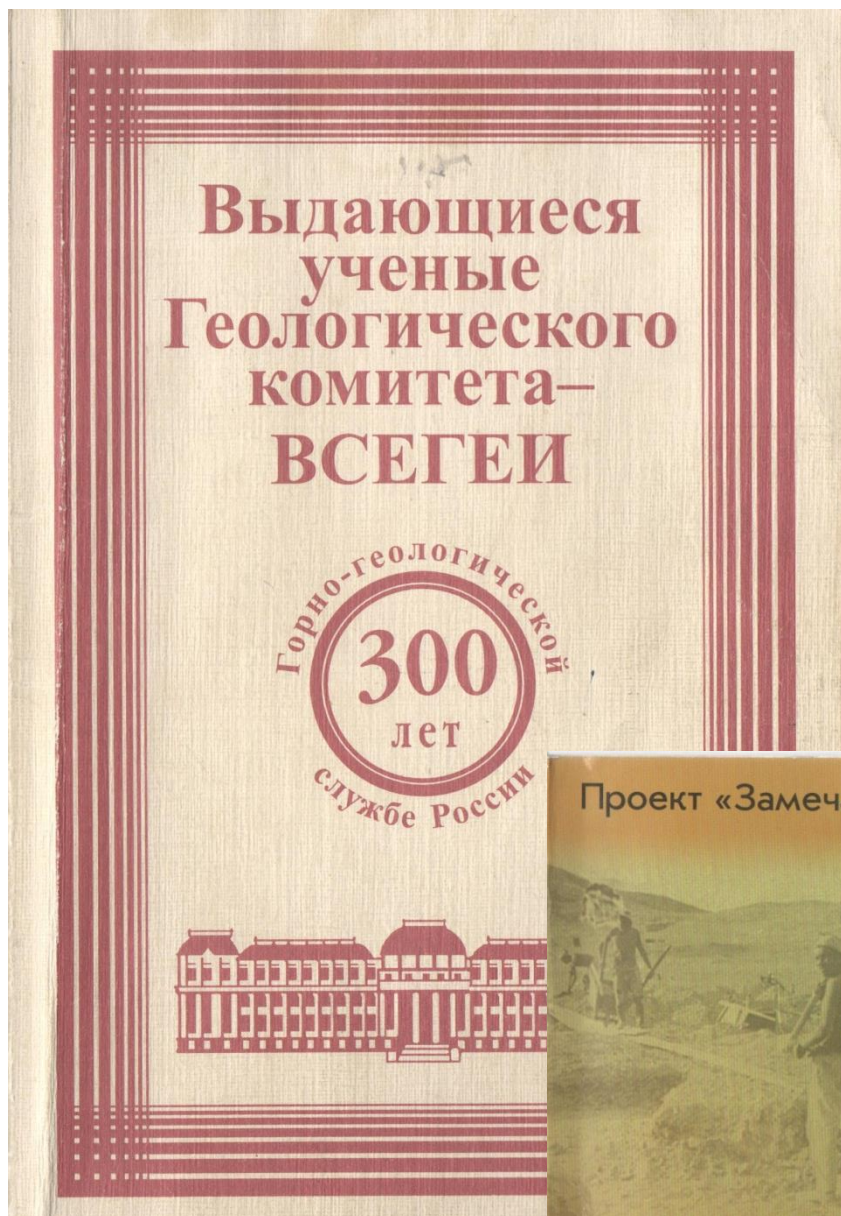
Из: _____ №*) _____

_____ сл. _____ го _____ ч. _____ м.

Служебные отметки:

ЗДОРОВЬЯ СЧАСТЬЯ РАДОСТИ ДАЛЬНЕЙШИХ ТВОРЕЧЕСКИХ
УСПЕХОВ = МАВЛЯНОВ ПЕТРОВ БАДАЛОВ МУ ШИ МУСИН =

*) Цифры, указанные после наименования пункта, откуда послана телеграмма, означают: 1) № телеграммы, 2) количество слов, 3) число, когда телеграмма отправлена, и 4) время отправления телеграммы (первые две цифры — часы и следующие две — минуты).

М.П.Русаков

жайлы мәлімет

алатын кітаптар

